

OLVASS FELESLEGESET!

– SIK ENDRE ÁLLANDÓ ROVATA –

Amióta a szakmában vagyok, harcolok a túlzásba vitt specializáció, a semmiről való mindentudás irányába mutató szakszerűség eluralkodása ellen. Természetesen a kudarc elkerülhetetlen, de kedvenc fegyverem ennek ellenére hasznossá válhat mások kezében is. Arról van szó, hogy világéletemben vigyáztam arra, hogy ha nyaralni mentem vagy feleslegesnek tűnő konferencián üldögéltem, akkor olyan tanulmányokat olvassak, amelyeknek semmi köze nem volt ahhoz, amivel akkor éppen foglalkoztam. Gondosan mindig valamilyen feleslegeset olvastam. Ezek között sok volt olyan, amibe beleszerettem, s félretettem, hogy valaha talán valakinek a kezébe adhatom, hogy foglalkozzon velem behatóbban, mert a mű valamilyen szempontból zseniális.

A következő elemzés egy 2015-ben íródott doktori értekezés alapján készült¹ a Glasgowban letelepedett szlovák és cseh bevándorlókról, akik történetesen romák.

¹ Guma, Taulant (2015): Everyday negotiations of in/securities and risks: an ethnographic study amongst Czech- and Slovak-speaking migrants in Glasgow. PhD thesis. <http://theses.gla.ac.uk/6315>

OLVASS FELESLEGESET!

Halmozódó hátrányok? – avagy cseh és szlovák roma bevándorlók mindennapjai Glasgowban¹

JUHÁSZNÉ FAZEKAS ZSUZSANNA²

A migráció kérdéskörével foglalkozó kutatások önmagában is érdekes olvasnivalót jelentenek a téma iránt érdeklődők számára. Taulant Guma disszertációja azonban még érdekesebb aspektusból közelít a migráció témájához, történetesen a kelet-európai cigányok migrációja felől.

A kutatásban azt vizsgálta, hogy milyen helyzetekkel, nehézségekkel kell szembenéznie a cseh és szlovák roma bevándorlóknak Skóciában a 2004-es Európai Unióhoz csatlakozást követően. Az adatgyűjtés időszaka 2012 januárja és decembere közé datálódik, helyszíne Glasgow, módszere etnográfiai terepmunka, megfigyelés.

A kutatás egyik fókuszpontjában az a kérdés állt, hogy az EU 8-ak migrációja pozitív vagy negatív hatást gyakorolt-e a brit szociális rendszerre és gazdaságra. A korai kutatásokban arról olvashatunk, hogy nem volt negatív hatása a bevándorlásnak (Gilpin et al. 2006, Blanchflower et al. 2007, Pollard et al. 2008), sőt Dustmann (2008) egyenesen pozitívnak bélyegzi a migráció gazdaságra gyakorolt hatását. Mások azonban a munkaerőpiac negatív irányú változásaira, valamint a fiatalok munkanélküliségének veszélyére figyelmeztettek (Scott 2008), noha a bevándorlóknak fizetett alacsony bér és a magas színvonalú szakképzettséget, hozzáértést, szaktudást nélkülöző munkaterületeken tevékenységek dominanciája jellemezte a bevándorlók munkaerőpiaci helyzetét (Anderson 2010).

A nemzetállamok jogokat szavatolnak az állampolgáraik számára, így ennek a kérdéskörnek a vizsgálata, a társadalombiztosítás és a migráció összefüggései a témával foglalkozó kutatók érdeklődésének középpontjában állnak (Beck 2000, Wimmer – Glick-Schiller 2002). Adódik a kérdés, hogy a 2004-es csatlakozást követően a hazájukat elhagyó migránsok milyen jogokkal bírnak abban az országban, ahová emigráltak. Ez a kérdés felmerül a kelet-európai roma bevándorlókkal kapcsolatban is, akik a csatlakozást követően Skóciába költöztek. Jelentős számuk hatást gyako-

¹ Guma, Taulant (2015): Everyday negotiations of in/securities and risks: an ethnographic study amongst Czech- and Slovak-speaking migrants in Glasgow. PhD thesis. <http://theses.gla.ac.uk/6315>

² Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program, e-mail: fazekzsu@gmail.com

OLVASS FELESLEGESET!

rol a brit jóléti, közszolgáltatási, illetve társadalombiztosítási rendszerre, valamint a társadalom működésére egyaránt.

A disszertációban külön elemzés tárgyát képezi annak vizsgálata, hogy a roma bevándorlók megjelenése hogyan hatott Glasgow városára: milyen új kihívásokkal kellett szembenéznie a városi hivataloknak, hogyan változott a város képe, lakosságának összetétele, valamint mindennapi élete. Fontos kérdés, hogy ezek a kockázatok és kihívások mennyiben voltak a bevándorláshoz és mennyiben a bevándorló romák származásához kapcsolhatók, (Poole – Adamson 2008, Paterson 2011, Sime 2014, Clark 2014) akik Skóciában szegények és kiszolgáltatottak, kedvezőtlen az egészségi állapotúak és angolul alig beszélők voltak. Elgondolkodtató Poole és Adamson (2008) problémafelvetése, miszerint a roma gyermekek körében még mindig jellemző, hogy alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, valamint a roma kultúrában kisebb hangsúlyt kap az oktatás fontossága. A nevelés és oktatás területén feltérképezhető hiányok hosszútávú következményei a későbbi munkavállalás területére, a munkaerőpiacon elfoglalt pozícióikra is hatást gyakorolnak.

Grill (2012) résztvevő megfigyelésen alapuló kutatása során arra jutott, hogy a kelet-európai migrációval együtt Glasgow városában hamar megjelentek a cigánysággal kapcsolatos negatív asszociációk (antiszociálisak, bűnözők, a többségi társadalomtól meglehetősen különböznek). Problémás csoportként tekintettek rájuk, akik potenciális veszélyt jelentenek a lokális közösségre.

A disszertációban vázolt kutatás másik fókuszpontja annak a jelenségnek a vizsgálatára irányult, hogy a roma közösségek szociokulturális környezetében milyen hatást gyakorol a szociális és gyermekvédelemmel foglalkozó szervezetek tevékenysége. A kliensek és a hatósági szakemberek dilemmáit, nehézségeit, a sztereotípiákat egy példán keresztül hozza közelebb a szerző, a roma gyermekek családból történő kiemelése felől közelít.

A glasgowi roma közösség vizsgálata során 28 emberrel állt szoros kapcsolatban a kutató. A családok Glasgow különböző részein éltek, családi állapotukat tekintve voltak közöttük házasságban élők, özvegyek, elváltak, gyermekesek és gyermektelenek egyaránt. Közülük tízen csehek és tizennyolcan szlovák nemzetiségűek voltak. A tanulmány szerzője a családok mellett kilenc szakembert is bevont a vizsgálatába, akik munkájuk révén kapcsolatban álltak a bevándorlókkal, úgy mint munkaügyi tanácsadókat, közösségfejlesztőket, és a jog területén jártas szakembereket.

Disszertációjában a szerző megjeleníti a bevándorlók és a hivatalnokok interakciójában elhangzottakat, valamint azt is, hogy az említett szakemberek milyen megjegyzéseket fűztek a bevándorlók életvitelére, életmódjukra a velük történő együttműködés során: „nem értem miért jönnek ide emberek alapvető készségek nélkül”, „tanultak volna angolul, mielőtt idejönnek”, vagy éppen a „fogalmuk sincs milyen egy állásinterjú”.

A roma bevándorlók helyzetét személyes példákon keresztül mutatja be a szerző és enged betekintést mindennapjaikba. Így közel hozza az olvasó számára a beván-

OLVASS FELESLEGESET!

dorló lét minden problémáját. Találkozunk munkájukat elvesztő és súlyos anyagi nehézséggel küzdő családokkal, etnikai hovatartozása miatt megbélyegzett roma férfival és olyan diszfunkcionálisan működő családokkal is, akik a gyermekvédelmi rendszer látókörébe kerültek.

A szerző a Simkos család élettörténetén keresztül fontos összefüggésekre világít rá.

A család 2005 decemberében érkezett Skóciába egy nyugat-csehországi kisvárosból, a jobb élet reményében. A házaspár férfitagja az építőiparban dolgozott, míg a feleség háztartásbeli volt. Nagy reményekkel és tervekkel vágtak az ismeretlennek, és a kezdeti időszak igen reménykeltő volt mindkettejük számára. A Nyugat-Glasgowtól nem messze működő JVC-gyárban dolgoztak mindketten, mígnem 2008-ban a gyár bezárása miatt elvesztették munkájukat. Kisebb alkalmi munkákból tartották fenn ezután magukat, de életükben állandósult a tartós munkanélküliség, a pénztelenség, az egészségügyi állapotuk hanyatlásnak indult, elszigetelődtek környezetüktől.

A használható nyelvtudás, valamint a szakképzettség hiánya nagyban befolyásolta a család életesélyeit, munkaerőpiaci lehetőségeit. Egy idegen országban nyelvtudás és alapvető készségek használata nélkül nehezen képzelhető el más út a bevándorlók számára, mint a marginalizáció.

Azt, hogy milyen romának és bevándorlónak lenni egy idegen földön, jól szemlélte Mr. Búrik, a roma bevándorló és egy támogató szakember találkozásának bemutatása. Mr. Búrik egy adózással kapcsolatos nyomtatvány kitöltése miatt kereste fel a segítő szakembert, aki az adatfelvétel során megkérdezte tőle szlovákul, hogy pontosan mikor érkezett az Egyesült Királyságba és milyen jövedelmi viszonyok között él.

Az ügyintézését követően a szakember hirtelen egy kérdést intézett az éppen távozni készülő ügyfele részére. „Mr. Búrik, mielőtt távozna, lenne még egy utolsó kérdésem. Ön roma származású, ugye?” A kliens némi hezitálás után, elpirulva és zavartan azt mondja, hogy „Igen. Félig. Miért?” A segítő szakember tájékoztatásul annyit közöl, hogy a nyomtatványon megjelölendő lehetőségek között nincs olyan, hogy félig. Csak az, hogy roma. Teljesen az. Az ügyfél nem tudta leplezni meglepődöttségét és zavarát, esetleges szégyenét, miközben a nemzeti és etnikai hovatartozását kérdezték tőle. A szerző kiemeli, hogy a történelemből ismert etnikai hovatartozást középpontba állító kérdések feltevése önmagában stigmatizáló és távolságot teremt, jelen esetben Mr. Búrik és a segítő szakember között.

A tanulmány másik nagyon fontos aspektusa a gyermekek családból kiemelésének kérdését helyezi a fókuszba.

A szerző a roma gyermekek családból kiemelésének problémájával egy közösségi térként funkcionáló helyen szembesült, ahol a környékbeli lakosok, romák és nem romák, segítő szakemberek és önkéntesek összejönnek, beszélgetnek egymás-

OLVASS FELESLEGESET!

sal, megosztják a problémáikat. Egy negyvenes éveiben járó szlovák asszony arról érdeklődött a szerzótől, hogy hallott-e már arról, hogy „elviszik a gyerekeket”. A nő egy szlovák anyanyelvű dokumentumfilmben hallott először arról a szlovák anyáról, aki Londonban él. A helyi ottani szociális szolgálat elvette a gyermekeit, és két éve sikertelenül próbálja őket visszaszerezni. A nő azt állította, hogy a *Sociálka* (szociális szolgáltatások, családvédelem, gyermekvédelem rendszere) pénzért viszi el a gyermekeket.

A szerző igen alapos és körültekintő, minden tényezőre kiterjedő kutatásba kezdett a témával kapcsolatosan. Feltárta, hogy az említett dokumentumfilmet a szlovák televízió sugározta 2012 szeptemberében, és mivel a szlovák adások és a közösségi média minden felülete elérhető a glasgowiak számára is, így a közösség értesült a televízióban bemutatottakról. Az említett londoni szlovák anya gyermekeit az őket ellátó orvos jelzésére emelték ki a családból, mivel fizikai bántalmazás nyomait vélte felfedezni a testükön. Az eljárásban a családból kiemelt gyermekek ilyenkor egy gondozó személyhez kerülnek elhelyezésre, majd egy hónap letelte és az eset felülvizsgálata után – amennyiben a problémák még fennállnak – a gyermekek nevelőotthonba kerülnek. A szóban forgó esetet bemutató műsor oknyomozó riport jellegű, amely több figyelmeztető riportot jelentetett már meg az Egyesült Királyságban tapasztalható szociális szolgáltatásokkal kapcsolatosan. Habár a riport szakértőket is megszólaltat, szociális szakembereket, jogászokat, a szlovák kormány kompetens szakembereit, mégis kedvezőtlen színben tünteti fel a brit gyermekvédelem rendszerét. A feltűnéskeltés közben a szociális szolgáltatókat egyenesen náci szervezetekként aposztrofálja, akiknek a gyermekek örökbe adása a célja, mindezt egy jól jövedelmező iparág köntösébe bújtatva, és ennek célpontjai a külföldi roma gyermekek. Mrs. Benaková, aki elsőként mesélt az esetről, egyenesen azt állítja, hogy fizetnek is a családoknak a gyermekekért, akár ötezer fontot is. A szlovák riportfilm állításai igen erősen hatottak a helyi roma közösségre. A közösségi média lehetőségeit kihasználva a szlovák fővárosban még tüntetést is szerveztek a brit nagykövetség elé a helyiek, a problémára történő figyelemfelkeltés céljából.

A nemzetközi jogszabályok és egyezmények, a gyermekek jogait szavatoló törvények igen szigorúak abban a tekintetben, hogy szavatolják minden gyermek biztonságát és biztosítsák jogaiknak érvényesülését. Szigorú szabályai vannak annak, hogy mit tehetnek a gyermekvédelemmel foglalkozó szervek és szolgálatok akkor, ha a gyermekek jólléte sérül, és veszélyeztető tényezők alakulnak ki körülöttük. Mivel az említett eset kapcsán a brit hatóságok nem kívántak állást foglalni, ez még inkább erősítette a szlovák média azon álláspontját, hogy a hatóságok hallgatása az ügy kapcsán egyenesen a bűnösségük elismerése.

Ennek tükrében nem meglepő, hogy a glasgowi romák között vannak családok, akik félnek a gyermekvédelemmel foglalkozó szervezetektől és a szociális szolgáltatásoktól is. Ezt a félelmet a gyermekek elvitelének hamis képzete táplálja, amely megnehezíti a velük foglalkozó segítő szakemberek feladatát. Gyakran a családok

OLVASS FELESLEGESET!

annyira tartanak tőlük, hogy a közösségi programokra sem viszik el a gyermekeket, ahol pedig ingyenes programok, étkezés, érdekes és kreatív foglalkozások várnák őket.

Ezek a hiedelmek, rosszul berögzült félelmek mindkét oldalt akadályok elé állítják. Azokat is, akik segítségre szorulnak, és azokat is, akik a segítségre hivatottak.

A romákkal folytatott segítő tevékenység, legyen az az oktatás, a szociális ellátások területe vagy akár a lakhatási és anyagi nehézségeket célzó szolgáltatások rendszere, nem nélkülözheti azt az elvet, hogy a helyi hivatalok, szolgáltatók és szélesebb kontextusban az az ország, ahová a bevándorlók érkeztek, megismerje a roma bevándorlók szociokulturális sajátosságait. Enélkül nehezen képzelhető el a bevándorlókat célzó, lokális szinten biztosított közszolgáltatások célba juttatása. Ez ugyanakkor kétirányú folyamat is, hiszen nemcsak a szolgáltatói oldalnak vannak „feladatai” a megismerés és elfogadás terén, hanem a szolgáltatásokat igénybe vevő oldalnak is, jelen esetben a kelet-európai roma migránsoknak is, hogy megismerjék és elfogadják annak az országnak a sajátosságait és szabályrendszerét, ahová érkeztek.

A szerző történeti kitekintésében a romák stigmatizálásával kapcsolatban arról ír, hogy ő maga a terepmunka során nem találkozott olyan bevándorlókkal, akiket érintettek a cseh(szlovák) születésszabályozás vagy szegénygondozás negatív intézkedései, vagy a családjuktól való elszakítás. De úgy véli, hogy a korábbi generációk által megélt sérelmek és igazságtalanságok a roma identitás részévé váltak.

Összegzés

A szerző terepen szerzett tapasztalatait olvasva, az interjúalanyok nehézségeit és problémáit megismerve azt is gondolhatnánk, hogy ez a történet akár egy magyarországi szegregátumban is játszódhatna, talán egy borsodi zsákfaluban, talán egy Szolnok megyei nagyváros peremkerületében. A glasgowi tapasztalatok könnyen párhuzamban állíthatók a hazai viszonyokkal, már ami a romákkal való szociális munka sajátosságait illeti. Számtalan hasonlóság és kapcsolódási pont található, és mind a roma identitáshoz kapcsolható. Általánosságban elmondható, hogy azok a szociális munkások, akik velük dolgoznak és terepmunkát végeznek, hasonló módon élik meg a nehézségeket itt is. Hiszen egy borsodi cigányasszony ugyanúgy fél a gyermek családból való kiemelésétől, mint egy szlovák anyanyelvű bevándorló cigány, aki Glasgow külterületén lakik. Így a szociális szolgáltatásoktól való félelem szintén egy közös pont. Gondolkodásra készítenek, hogy mit tehet a szociális szakma annak érdekében, hogy ne ezek az alaptalan félelmek, hiedelmek határozzák meg a kliensek és a szociális munkások kapcsolatát. Ugyanakkor empatikus módon azon is tűnődhetünk, hogy milyen lehet manapság cigánynak, kirekesztettnek, szegénynek lenni, és mi mint állampolgárok, szakemberek, segítők, hogyan tudunk előítéletektől men-

OLVASS FELESLEGESET!

tesen, címkézés és megbélyegzés, hibáztatás és bűnbakok keresése nélkül odafor-
dulni egy olyan közösség felé, amelynek problémáit csak közös társadalmi felelős-
ségvállalással kezelhetjük. Tudunk egyáltalán?

Irodalom

- Beck, U. (2000): What is globalization? Cambridge: Polity Press.
- Blanchflower, D. et al. (2007): The impact of recent migration from eastern Europe on the UK economy [Online]. London: Bank of England. The Impact of the recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy, speech by David Blanchflower (bankofengland.co.uk) (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- Clark, C.R. (2014): Glasgow's Ellis Island? The integration and stigmatisation of Govanhill's Roma population. *People, Place and Policy* 8(1), pp. 34–50.
- Dustmann, C. (2008): The effect of immigration along the distribution of wages. CREAM Discussion Paper No. 03/08. London, University College London. The effect of immigration along the distribution of wages (ucl.ac.uk) (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- Gilpin, N. (2006): The impact of free movement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market. Department for Work & Pensions, Corporate Document Services Working Paper No 29.
- Grill, J. (2012): It's building up to something and it won't be nice when it erupts: The making of Roma/Gypsy migrants in post-industrial Scotland. *Focaal - Journal of Global and Historical Anthropology* 62, pp. 42–54.
- McCollum, D. and Findlay, A. (2011): Trends in A8 migration to the UK during the recession. *Population Trends* 145, p. 77–89.
- Paterson, L. (2011): Unequal and unlawful treatment: barriers faced by the Roma community in Govanhill when accessing welfare benefits and the implication of Article 49 for the Equality Act 2010. Glasgow, Govanhill Law Centre
- Pollard, N. (2008): Floodgates or turnstiles? Post EU-enlargement migration flows to (and from) the UK. London: Institute for Public Policy Research
- Poole, L. – Adamson, K. (2008): Report on the situation of the Roma community in Govanhill, Glasgow.Paisley,University of West of Scotland. <http://www.bemis.org.uk/resources/gt/scotland/report%20on%20the%20situation%20of%20the%20roma%20community%20in%20govanhill,%20Glasgow.pdf> (Utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- Scott, S. (2008): Staff shortages and immigration in agriculture. Croydon, Migration Advisory Committee

OLVASS FELESLEGESET!

- Sime, D. (2014): Roma families' engagement with education and other services in Glasgow. Glasgow, University of Strathclyde, Glasgow City Council
https://pure.strath.ac.uk/portal/files/39688102/Sime_etal_roma_families_engagement_with_education.pdf (utolsó letöltés: 2021. 10. 25.)
- Ulc, O. (1988): Gypsies in Czechoslovakia: a case of unfinished integration. East European Politics and Societies 2, pp. 306–332